

Høstmælingen, Njål; Lindholm, Tore; Plesner, Ingvill Thorson.
Innledning. I: Stat, kirke og menneskerettigheter. Abstrakt forlag 2006.
ISBN 978-82-7935-224-2

Arkivert i DUO med tillatelse fra Abstrakt forlag.

Lenke til forlaget <http://www.abstrakt.no/>

Lenke til boka <http://www.abstrakt.no/index.asp?id=28026>

Njal Høstmælingen, Tore Lindholm og
Ingvill T. Plesner (red.)

Stat, kirke og menneskerettigheter

Abstrakt forlag AS

«Åpen, inkluderende folkekirke»: Hvilke rettigheter har folk flest i folkekirken? <i>Halvor Moxnes</i>	118
Medborgerskap og kirkeordning <i>Aud V. Tønnessen</i>	128
Staten, kirken og muslimene <i>Shoaib Mohammad Sultan</i>	140
Når skilsmisse er det beste – Frikirkelige perspektiver på stat–kirke-utredningen <i>Ingunn Folkestad Breistein</i>	154
Den viktige diskusjonen <i>Bente Sandvig</i>	165
En katolsk respons på statskirke debatten <i>Bernt T. Oftestad</i>	176
Statens verdigrunnlag og menneskerettighetene <i>Tore Lindholm</i>	188
Veier videre <i>Andreas Føllesdal</i>	202
Bidragstyttere	210

Innledning

Njål Høstmælingen, Tore Lindholm og Ingvill Thorson Plesner

Stat–kirke-utredningen, avlevert av Gjønnnesutvalget 31. januar 2006, ble sendt på høring med svarfrist 1. desember 2006. Det sentrale spørsmålet er hvorvidt den bestående statskirkeordningen skal videreføres, reformeres eller avvikles. Utvalgets tre hovedfraksjoner framlegger detaljerte forslag for hvert av disse alternativene. Denne boken samler kvalifiserte og informerte debattinnlegg som gir solid bakgrunnskunnskap for å ta saklig stilling til hovedspørsmålet. Ikke desto mindre argumenterer bokens forfattere for ulike svaralternativer. Noe som særlig skiller dem, er forskjellene i det grunnperspektiv de anlegger.

Av en debattbok utgitt ved Norsk senter for menneskerettigheter om et vanskelig politisk stridsspørsmål kan en vente at det menneskerettslige perspektivet blir tungtveiende. Og relevante menneskerettsnormer, særlig de som sikrer tros- og livssynsfrihet og forbyr diskriminering, skal selvsagt respekteres – uten nedskrivning. Denne boken viser at like fullt kan ulike ordninger og strategier angående forholdet mellom stat og kirke være berettigede og bli forsvart, uten å misakte menneskerettighetene. En liste av spørsmål kan antyde hvordan innbyrdes sprikende vurderingsperspektiver disponerer for ulike syn på forholdet mellom staten og Den norske kirke:

- Hvordan henger hvert av Gjønnnesutvalgets tre hovedalternativer sammen med mulighetene for en samlet norsk tros- og livssynspolitikk i fremtiden?
- Hvordan best sikre tros- og livssynsfrihet for Den norske kirke – landets suverent største trossamfunn – så vel for medlemmene som for organisasjonen?
- Hvordan best sikre tros- og livssynsfrihet for andre tros- og livssynssamfunn?
- Hvordan best sikre tros- og livssynsfrihet for folk som ikke anser seg å tilhøre skarpskårne tros- eller livssynstradisjoner?
- Hvordan sikre fortsatt opplutning om Den norske kirke og forebygge medlemsavskalling utløst av nye, strammere krav til medlemskap? (herunder kanskje: Hvordan bevare «en åpen folkekirke»?)
- Hvordan balansere hensynet til tros- og livssynsfrihet mot andre viktige hensyn i vurderingen av ulike løsningsalternativ, f. eks. hensynet til økonomiske, politiske, kulturelle og bosettingsmessige konsekvenser?
- Hvordan bevare og stabilisere – eller styrke og utvikle – det norske samfunnets verdiforankring?
- Hvilke løsningsforslag har reelle sjanser til få bred tilslutning på tvers av tros- og livssynsskiller og varierende grader av feste i bestemte tradisjoner?
- Hvordan best avveie de ideelle løsningene mot løsningene som reelt er politisk gjennomførbare?
- Hvordan respektere Den norske kirkes selvdefinisjon og sikre at den får et rimelig godt grunnlag for å utføre sitt oppdrag som kirke?
- Hvordan unngå at framtidens norske samfunn blir så sekularistisk at det blir vanskelig å pledere offentlig

for religiøse synspunkter eller med basis i religiøse verdier?

- I hvilken utstrekning og på hvilke måter skal menneskerettslige normer og idealer kunne avgjøre komplekse politiske stridsspørsmål i et pluralistisk demokrati?

Ovenstående vurderingsperspektiver på forholdet mellom staten og Den norske kirke spriker innbyrdes. De er hentet fra bokens ulike kapitler. Ingen av perspektivene er uten legitimitet. Men samlet viser de at valg av grunnperspektiv tilrettelegger for vidt forskjellige vurderinger, både av Gjønnnesutvalgets alternative forslag og av eventuelle andre forslag til stat–kirkeordning og til strategi for endring av statskirkeordningen.

Denne bokens bidragsytere argumenterer ut fra ulike perspektiver og interesser. Ingen av dem overser de internasjonalt anerkjente menneskerettighetene på tros- og livssynsfrihetens område, men bidragene er i varierende grad – og på ulike måter – preget av menneskerettslige normer og idealer.

Gjønnnesutvalget har drøftet mange sider ved forholdet mellom staten og Den norske kirke som denne boken ikke omhandler. Dette gjelder særlig spørsmål knyttet til finansiering, gravferdsforvaltning, fredede og vernede kirker og eiendomsrett. Slike spørsmål er en naturlig del av diskusjonene rundt kirke og stat, og en nyordning av statskirken vil også måtte føre til nyordninger her. I denne boken har vi likevel valgt å sentrere rundt forholdet mellom staten og Den norske kirke mer prinsipielt: Hva slags ordninger bør etableres, og hvordan skal disse forankres politisk og juridisk?

Menneskerettighetene er bakteppe for mye av den diskusjonen som føres i de ulike artiklene. Et forsiktig rettslig utgangspunkt er at statskirkeordningen i seg selv ikke er i strid

med menneskerettighetene, men at testen står ved den reelle gjennomføringen. Det er særlig tros- og livssynsfrihet som er sentralt, sammen med forbudet mot diskriminering. Eksempelvis stiller menneskerettighetene krav om finansieringsordninger som likebehandler de ulike tros- og livssynssamfunnene i Norge, og religiøse kjennemerker skal ikke føre til særbehandling verken i positiv eller negativ forstand.

De internasjonale menneskerettighetene setter absolutte skranker for myndighetenes handlingsrom. Ikke bare er dette forpliktende folkerett, som binder norske myndigheter på det internasjonale planet, men menneskerettighetene er også gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven. Menneskerettsloven løfter dette enda et hakk: dersom det er motstrid mellom norsk lov og de internasjonale menneskerettighetene, må den norske loven vike. Det innebærer at en lovfestet ordning som er i konflikt med menneskerettighetene, er en ordning som ikke vil kunne beskyttes av domstolene. Derfor vil det heller ikke være mulig – i en menneskerettslig ramme – å tale om en folkeavstemning dersom ett eller flere alternativer leder til en ordning som er i strid med menneskerettighetene. Denne skranken er en underliggende forutsetning for den diskusjonen som føres i boken, og spørsmålet er derfor i liten grad berørt i de ulike artiklene.

Den juridiske menneskerettighetsdebatten er nok ikke den skarpeste på dette feltet. Den norske statskirkeordningen gjennomføres i dag stort sett pragmatisk og hensynsfullt slik at de store rettslige konfliktene ikke oppstår. Striden står i første rekke omkring Grunnlovens krav til sammensetning av regjeringen, og om Den norske kirkes historiske tyngde i praksis fører til urimelige resultater.

Men menneskerettighetene tilhører ikke juristene alene.

Der juristene vurderer de enkelte bestemmelsenes spissfindige detaljer opp mot små brokker av forholdet mellom staten og Den norske kirke, kan andre faggrupper male med bredere pensel. Ord som likhet, likestilling og likeverd har en klar rettslig betydning, men i debatten omkring Den norske kirke, kan innholdet strekkes langt ut over det rettslige. Der juristene passivt må henvise til partsrettigheter og andre formelle forhold som avskjærer en videre prøvning, kan andre faggrupper påpeke at ordningen ikke er hensiktsmessig, at den ikke er tuftet på respekt mellom ulike grupper eller at den ikke tar hensyn til religiøs doktrine og praksis. Både debatten – og menneskerettighetene – eies dermed av alle. Det juridiske bidraget blir i første rekke å vise hvilke grenser som er absolutte i forhold til menneskerettighetene, mens andre med større tyngde kan si hvordan det resterende skjønnet best kan utøves.

Artiklene i boken er redigert med ett mål for øye: de skal bidra til en fruktbar debatt om den fremtidige ordningen mellom staten og Den norske kirke og om hvordan vi eventuelt skal komme fra der vi er til dit vi vil. Bidragene er tuftet på solid faglig grunn, samtidig som de enkelte forfatternes budskap er klart. Spennvidden er stor, ikke bare i forhold til fagbakgrunn og ståsted, men vel så mye i forhold til hvilke ordninger som angripes eller forsvares. Artiklene belyser dermed den debatten som har vært ført de siste årene. Samtidig peker de frem mot mulige nye løsninger. Men som alt annet i samfunnet vil ikke den kommende rettslige ordningen for Den norske kirke stå seg for all tid. Der noen ønsker seg en overgangsordning – en form for solefallslov – vil andre se seg best tjent med at den ordningen som nå etableres, skal vare så lenge som mulig.

Vi håper boken gir grunnlag for ettertanke og prøving av egne synspunkter, samtidig som den kan bidra til å drive frem den viktige debatten som nå skal føres om forholdet mellom staten og Den norske kirke.

Tre alternative modeller

Kristin Grimstad

Hovedtrekk

Stat-kirke-utvalget (Gjønnesutvalget), som avleverte sin utredning 31. januar 2006¹, utredet en rekke forhold ved dagens statskirkeordning. Hovedoppgaven var imidlertid å vurdere om statskirkeordningen skal videreføres, reformeres eller avvikles. Utvalget skulle gi sine anbefalinger om dette og andre spørsmål, men var først og fremst et utredningsutvalg som skulle belyse ulike alternativer slik at beslutningstakerne fikk et godt grunnlag for vedtak. Utvalget utredet tre alternativer for det fremtidige forholdet mellom staten og Den norske kirke:

- En grunnlovsforankret folkekirke
- En lovforankret folkekirke
- En selvstendig folkekirke

De grunnleggende forskjellene mellom de tre alternativene er det rettslige rammeverket og det øverste kirkestyret. I det første alternativet, *en grunnlovsforankret folkekirke*, er dagens grunnlovsbestemmelser rammeverket for Den norske

¹ NOU 2006: 2 Staten og Den norske kirke. Oslo: Departementenes service-senter, Informasjonsforvaltning. Kan lastes ned fra: http://www.dep.no/kkd/norsk/dok/hoering/paa_hoering/043051-080008/dok-bn.html